

בין חינוך לאילוף

עיון בפרשת השבוע על פי ה"רלי יקר"

1. דברים כ"ט, ט'

אַתֶּם נִצְבִים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם
שְׂבִיטֵיכֶם וְקִנְיֹנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:

2. כלי יקר דברים כ"ט, ט'

אמרו רז"ל מלך נכנס לדין קודם לציבור כו', כי מי יוכל ומי יחוש חוץ ממנו להטיל מזרא שמים על הבריות כי בידו שבט ומחוקק לשום משטרו בארץ. וכן אמרו רז"ל בערב ר"ה הגדולים יצאו לקראתו תחילה ואח"כ יצאו הבינונים כו', ואחר כך כל ישראל ביום כיפורים, לפי שכל החשוב חשוב יותר מזולתו הוא נכנס לדין תחילה והוא קודם ליתן את הדין יען כי אשמת העם תלויה בראשיהם:

על כן סדרם משה במסורת הברית הוזה על זה האופן, כי מצד שיכנסו בערבות אז יהיו הגדולים לעולם קודמין ליתן את הדין מן מי שתחתיהם, והקדים הראשים ראשיכם שבטיכם כי הראשים קודמים אל הזקנים בכ"מ כי לעולם יותר נשמעים אל מי שמכריחם על העשיה בחזקת היד ושבט מוסר ירחיקנה ביותר ממה שמוכיח בדבור לבד כמו"ש בדברים לא יוסר עבד ונאמר ושבט לגו כסילים. אע"פ שתחת גערה במבין מהכות כסיל מאה מ"מ אצל הכסילים לא כך היא המדה, וכמו כן היו בישראל תמיד שבט ומחוקק כמו"ש לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו. שבט אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט, ומחוקק, אלו נשיאי א"י המלמדיו תורה רבים כי זהו שררת המלכות ושררת הסנהדרין זה בשבט ואלו ברוח שפתותיהם, ולפי שהחוטא ורב מדי ביותר נשמע אל הרודה בשבט ממה שהוא נשמע אל המוכיחו בפה ... ע"כ המלך קודם לכולם ליתן את הדין על אשמת העם, ...

ונתן טעם לדבר, לפי שראשיכם היינו שבטיכם המה בעצמם שבט הנוגש בכם ... ואחריהם כל ישרי לב זקני ישראל מחוקקים אשר ברוח שפתותיהם ימיתו רשע.

3. כלי יקר במדבר כ', ח'

בילקוט סימן תס"ג וז"ל ודברתם אל הסלע והכיתם לא נאמר אלא ודברתם כשהנער קטן רבו מלמדו ומכה אותו, כיון שהגדיל בדבור הוא מיסרו, כך אמר הקב"ה למשה כשהיה הסלע קטן הכית אותו שנאמר והכית בצור אבל עכשיו שהגדיל ודברתם אל הסלע. ... הכונה ... אל הנמשל שישראל

ילמדו מזה כי יש הבדל בין המוסר שבעל פה ובין המוסר שבשבט הנוגש כי בסור המכריח ישוב לסורו ... והראה לנו הקב"ה אע"פ שאין דבר זה שייך בסלע מכל מקום למען הראותו הובאו הענינים הללו לומר שאין נכון להכות בשבט כ"א לנער ובער אבל כשיגדיל תחת גערה במבין, כ"א לא ישמע בקול מוסר ויהיה צריך להכאה ביסורין בלי ספק מיד כי יראה הרוחה יחזור לסורו, כמו שהוצרך להכות את הסלע פעמים ולא שמע להכאה ראשונה כך כל מה שנעשה ע"י הכאה והכרה אין פתגם המעשה נעשה מהרה, וזהו החילול השם שילמדו בני ישראל ממנו לבלתי שמוע בקול מוסר כ"א אחר הכות כסיל מאה.

4. עין אי"ה ברכות א', א', ע' ע"א

ע. יפה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות. כאן הורנו חז"ל נועם דרך החינוך, כי לא במהלומות יחונך האדם כ"א בדרכי נועם. והיראה האמיתית היא יראת הרוממות הבאה מצירוף האהבה הנאמנה. ועד הזמנים האחרונים לא ירדו חכמי הפדגוגיא לזה, והי' דרך חינוכם רק במקל חובלים, עד הימים האלו שהנסיונות הרבות הוכיחו להשכיל את אשר הורו לנו חז"ל רוח קדשם.

עא. ר"ל אומר יותר ממאה מלקיות, שנאמר תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה. ... דיש שני ענינים בחינוך המוסרי, יש חינוך תמידי להרגיל את האדם במעשים טובים ובמדות טובות. ויש חינוך פתאומי, מקרי, בשעה שמזדמן ססר מדרך הישר ונחוץ להוכיחו. והנה רבי יוחנן אמר יותר מכמה מלקיות, הכונה שהוא טוב להשתדל שתהי' ההדרכה המוסרית באה במחונך מצר שכלו והכרתו בתמידות יותר מאלו נכוו וע"ז נחנכו לסור מרע בכלל וללכת בדרך טובים. ור"ל אמר יותר ממאה מלקיות, הכונה אפי' בשעת החינוך המקרי, כי השחית דרכו בחטא ופשע חמור שראוי ללקות מאה מלקיות. האופן היותר גדול במוכים בעד פשעם לפי הנהג מדרך החינוך גם ע"ז יפה המרדות השכלית, כי הניצוץ השכלי שבאדם יאיר גם מחשכי לב אותם שכבר העוו דרכם. רק החובה להעלותם במעלת נבונים, שיהיו ראויים להכיר ערך המרדות שבלב.

5. אדר היקר עמ' קי"א; עקבי הצאן, הדור

בדורות האחרונים התחילו הענקים להתמעט והכלל הולך ומתעלה. בעמנו נתמעטו הבורים, ולעומתם נתמעטו, והוקטנו

הגאונים והצדיקים. בתקופה הנמהרה של עכשיו הדבר בולט למאד. וזאת העליה של הכלל ההמוני הסבה ג"כ ירידה, שהדור שהוא מוצא את כל מה שהוא שומע ורואה מהורים ומורים קטן מערכו, אז מוסרם אינו לוקח את לבנו ואינו משביר את צמאוננו. גם אינו מטיל עליו שום אימה ופחד, שכבר התעלה בתכונתו מלהיות מעמיד אופי לחייו מפני בריחה מפחד איזה שהיה, בין מוחשי בין ציורי, בין חומרי בין רוחני. הצרות והתלאות הנוראות עשוהו לנוקשה ועז, עד שכל בלהות ופחדים לא יעזעוהו. ... דור כזה הוציא להורג, בעז נפש בשביל מטרות שהן נשגבות לפי דעו, וחלק רשום ממנו רק מצד רגש הישר, הצדק והמדע שבקרבו, לא יוכל להיות שפל, אפילו אם המטרות הן לגמרי מוטעות, אבל רוחו הוא נשגב, גדול ואדיר.

ודור בעל רוח גדול הפיץ ומוכרח לחפוץ, בכל מקום שהוא פונה, לשמע דברים גדולים. ועיקר הגדולה של הדברים, הוא שיהיו מסוימים ומבוררים, עם גדלם רחבם והקיפם.

6. כלי יקר במדבר כ"ז, י"ח

שמשה מסר ליהושע שני מיני הנהגות. האחת היא, ההנהגה בתורה ומצוות. השניה היא, ההנהגה המדינית. ועליהם אמר אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם, ומכאן נראה ששני הנהגות מסר לו. על ההנהגה שע"פ התורה והמצוה אמר אשר יוציאם ואשר יביאם ויוציאם בעל כרחם משמע, ... ואמר לו ההנהגה לכופם בחזקת היר על התורה ועל העבודה כמו שהיה למשה היכולת עליהם בשתי ידיו כך סמך שתי ידיו על יהושע לומר שבכל כחו ימשול במ לכופם על שמירת התורה, ויוציאם ויביאם בדבר הלכה בכל תוקף ועוז כי אין שייך בזה לומר שמאל דוחה וימין מקרבת כי חלק גבוה מי יתיר וזהו הדבר המסור לשתי ידיו לומר שבכל כחו ידריכם בדרך ה':

אבל על ההנהגה המדינית לתיקון המצב אמר, אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם, לומר שבנחת ינהלם ולא ילך עמם בכפיה וזה הדבר אשר לא סמך עליו כי אם ידו אחת לומר שבהנהגה זו לפי שעם קשה עורף הם ודרכם לבעט במנהיגיהם על כן תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, והוא יצא ויבוא לפניהם והם אחריו ילכו מעצמם ולא כמי שאוחז בידו ומוליכו בחזקת היד.